

KOSZTY PRACY, INTENSYWNOŚĆ I PRODUKTYWNOŚĆ W SZWAJCARSKICH GOSPODARSTWACH CHŁOPSKICH

Dr H. Franck (Szwajcaria). *Arbeitskosten, Intensität und Produktivität in schweizerischen Bauernbetrieben. Agrarpolitische Revue — Schweizerische Zeitschrift für Agrarpolitik im Industriestaat, Brugg, nr 11/1957.*

Zagadnienie opłacalności intensyfikacji produkcji rolnej znajduje szerokie odbicie w literaturze ekonomiczno-rolnej krajów Zachodniej Europy. Między innymi zagadnienie to porusza autor omawianego artykułu, dr H. Franck. Ponieważ intensywność produkcji rolnej znajduje swoje odbicie między innymi w systemach użytkowania ziemi, dr Franck wziął za podstawę badań trzy grupy gospodarstw o różnych systemach użytkowania ziemi i na wynikach tych gospodarstw przeprowadza analizę porównawczą dochodowości i wydajności pracy.

Najważniejszym czynnikiem kosztów produkcji w przedsiębiorstwie rolnym jest — według autora — praca. W gospodarstwach objętych rachunkowością przez szwajcarską organizację chłopską (Schweiz-Bauernsekretariat) koszty pracy ludzkiej stanowiły przeciętnie w 1954 r. około 44% łącznych kosztów produkcji i około 43% dochodu surowego. W miarę postępu technicznego praca ludzka jest coraz bardziej uzupełniana lub też zastępowana przez zastosowanie mechanizacji, toteż zagadnienie znaczenia siły roboczej coraz bardziej ustępuje na korzyść zagadnienia wpływu technicznego uzbrojenia pracy. Docenienie tego faktu znalazło u Woermanna wyraz we wprowadzeniu pojęcia kosztów pracy. Koszty te obejmują wszystkie nakłady związane z procesem pracy. Dzielą się na:

1. koszty pracy ludzkiej (opłata siły najemnej, wynagrodzenie za pracę rodziny, dodatek za kierowanie przedsiębiorstwem, ubezpieczenie społeczne, deputaty itp.),

2. koszty siły pociągowej,

3. koszty technicznych środków pracy (koszty mechanicznej siły pociągowej, jak również koszty eksploatacji maszyn, narzędzi i budynków).

Koszty pracy wynosiły w 1954 roku — na ile można je było obliczyć bez szczegółowego dodatkowego rachunku z rozszerzonych zamknięć rachunkowości pojedynczej — około 63% kosztów produkcji, względnie 62% dochodu surowego gospodarstw prowadzących rachunkowość. Nie doliczono tu kosztów paszy dla zwierząt pociagowych. Wobec takich wielkości można bez przesady mówić o centralnym znaczeniu kosztów pracy dla organizacji i produktywności przedsiębiorstw rolnych.

Artykuł dr Franck'a stanowi próbę pokazania znaczenia kosztów pracy na podstawie kilku mierników określających wyniki przedsiębiorstw rolnych. Podstawę rozważań stanowią wyniki 15 gospodarstw prowadzących uproszczoną rachunkowość podwójną, z 1955 r. Przeciętny obszar gospodarstwa wynosi 16,07 ha użytków rolnych. Gospodarstwa te mają różne przyrodnicze i ekonomiczne warunki produkcji. Pod względem systemu użytkowania ziemi przedsiębiorstwa te grupuje autor następująco:

7 w grupie gospodarstw pastewnych,

4 w grupie gospodarstw zbożowych,

4 w grupie gospodarstw okopowych,

W gospodarstwach tych interesuje go głównie wysokość i wzajemny układ kosztów pracy, produktywność w różnych warunkach, przede wszystkim zaś wpływ systemu użytkowania ziemi i ogólnej intensywności gospodarstw na

wydajność. Ze względu na niewielką ilość danych, którymi autor się posługuje nie wyciąga on wniosków uogólniających, lecz pokazuje jedynie jaki jest wpływ oddziaływania różnych czynników. Oprócz dochodu surowego jako miary produktywności mogą być wykorzystane: skorygowany dochód surowy, dochód społeczno-gospodarczy i produkcja gotowa.

Skorygowany dochód surowy wylicza się z dochodu surowego przez pomniejszenie go o koszty zakupionych

pasz, nasion i świadczenia odpłatne (komorne, dzierżawa itp.). Dochód surowy po odjęciu nakładów materiałowych (bez podatku) daje dochód społeczno-gospodarczy. Produkcja gotowa wyrażona w jednostkach zbożowych obejmuje wszystkie produkty przeznaczone na spożycie wytworzone w przedsiębiorstwie rolnym.

Do mierzenia stopnia intensywności poszczególnych przedsiębiorstw autor zastosował wskaźniki, ustalone na podstawie norm stosowanych przez Laura.

Tabela 1
Koszty pracy i produktywność przy różnej intensywności

L. p.	Wyszczególnienie	Grupa gospodarstw o liczbie intensywności			
		od 40 do 50	od 50 do 60	od 60 do 71	
1	Koszty pracy na 1 ha	fr	1586	1647	1982
	w tym koszty				
2	— pracy sprzężajnej	%	26	36	43
3	— pracy ludzkiej	%	74	64	57
4	Koszty pracy ludzkiej na 1 ha	fr	1173	1061	1136
5	Koszty pracy sprzężajnej na 1 ha	fr	413	586	846
6	Dochód surowy na 1 ha	fr	2609	2868	3571
7	Skorygowany dochód surowy na 1 ha	fr	2029	2143	2743
8	Dochód czysty na 1 ha	fr	267	287	341
9	Dochód społeczno-gospodarczy na 1 ha	fr	1694	1282	1454
	Koszty pracy w %:				
10	— dochodu surowego	%	60,8	58,0	55,5
11	— skorygowanego dochodu surowego	%	78,2	76,8	72,2
	Na 1000 fr kosztów pracy ludzkiej przypada				
12	— kosztów pracy sprzężajnej	fr	348	563	763
13	— skorygowanego dochodu surowego	fr	1797	2040	2441
14	— dochodu społeczno-gospodarczego	fr	1209	1199	1292
15	Produkcja gotowa na 1 ha	j.zb.	25,6	26,5	31,5
16	w tym produkcja zwierzęca	j.zb.	22,3	19,5	18,9
17	prod. zwierzęca w prod. gotowej	%	87	74	59

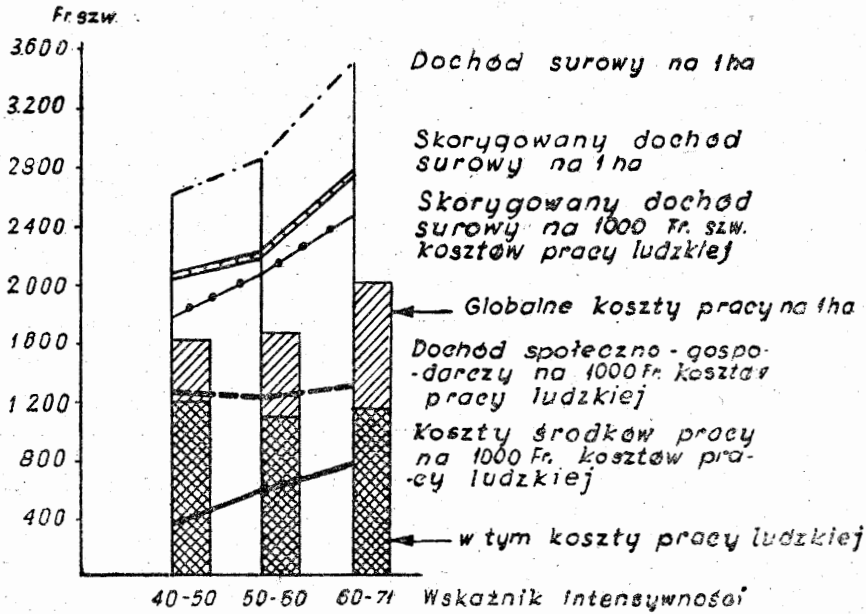
Tabela 1 i wykres 1 przedstawiają wyniki przedsiębiorstw, które pogrupowane są według poziomu intensywności.

Przy wzrastającej intensywności zwiększają się, jak należało się tego spodziewać, koszty pracy, jak również nakłady materiałowe na 1 ha użytków rolnych. Równocześnie praca ludzka jest stosunkowo coraz bardziej zastępowana przez różnego rodzaju środki

pracy. Wraz z absolutnym wzrostem kosztów można stwierdzić ich względne obniżanie się w stosunku do osiągniętych wyników produkcyjnych (pozycja 10 i 11). Podczas gdy koszty pracy na 1 ha wzrastają o około 25%, dochód surowy wzrasta o 37, a skorygowany dochód surowy o 35%. Efektywność pracy przy wzrastającej intensywności w badanych przedsiębiorstwach

wach jest tym samym wyższa, co zgadza się ze stwierdzeniem Priebego i

Lüschowa odnoszącym się do większej liczby gospodarstw niemieckich.

Wykres 1. Koszty pracy i produktywność przy różnej intensywności

Podczas gdy dochód surowy i skorygowany dochód surowy na jednostkę powierzchni i jednostkę siły roboczej wzrasta (pozycja 13), dochód społeczno-gospodarczy we wszystkich trzech grupach nie wykazuje wyraźniejszych zmian. Zdaje się on być najwyższy przy najniższym stopniu intensywności (p. 9), co spowodowane jest relatywnie niskimi nakładami materiałowymi. Jeśli mierzyć w stosunku do wzrostu dochodu surowego, to najwyższa jest suma nakładów materiałowych przy średnim stopniu intensywności, przez co dochód społeczno-gospodarczy osiąga najniższą wartość. W przeliczeniu na siłę roboczą (koszty pracy ludzkiej) dochód społeczno-gospodarczy pozostaje we wszystkich trzech grupach mniej więcej na jednym poziomie (p. 14). Podczas więc, gdy produktywność pracy brutto (dochód surowy na jednostkę siły roboczej) zwiększa się przy wzrastającej intensywności, to produktywność pracy netto (dochód społeczno-gospodarczy) pozostaje właściwie niezmienną. Ponieważ produkcja na jednostkę powierzchni wzrasta szybciej niż koszty, to również przy wzrastającej intensywności występuje większy dochód czysty (p. 8). Wzrasta-

jąca intensywność warunkuje więc w tych przedsiębiorstwach zarówno wyższą produkcję z powierzchni, jak również wyższą rentowność produkcji.

Produkcja gotowa jako wyraz wielkości produkcji osiągniętej z użytkowanej powierzchni podnosi się wraz ze wzrastającą intensywnością (p. 15 do 17). Jednocześnie zmniejsza się absolutny i relatywny udział produkcji zwierzęcej. Tak więc podniesienie produkcji polega wyłącznie na rozszerzaniu i intensyfikowaniu działu produkcji roślinnej.

Następnie autor analizuje jak wyżej pokazane stosunki przejawiają się w poszczególnych systemach użytkowania ziemi. W tabeli 2 i na wykresie 2 pokazane są omówione poprzednio wyniki w grupach gospodarstw według systemów użytkowania ziemi. Podział został tu dokonany na podstawie niemieckiej klasyfikacji, tj. według udziału w użytkach rolnych trzech głównych grup: roślin pastewnych, zbóż i okopowych. Stopnie pośrednie, np. system zbożowo-okopowy lub okopowo-pastewny nie mogły być z powodu małej liczby gospodarstw wydzielone, lecz musiały być włączone do trzech grup głównych.

Tabela 2
Koszty pracy i produktywność w grupach gospodarstw o różnym systemie użytkowania ziemi

L. p.	Wyszczególnienie		Gospodarstwa paszowe	Gospodarstwa zbożowe	Gospodarstwa okopowe
1	Koszty pracy na 1 ha	fr	1645	1780	2057
	w tym				
2	— pracy sprzężajnej	%	32	41	41
3	— pracy ludzkiej	%	68	59	59
4	Koszty pracy ludzkiej na 1 ha	fr	1114	1038	1204
5	Koszty pracy sprzężajnej na 1 ha	fr	531	742	853
6	Dochód surowy na 1 ha	fr	2611	3826	3358
7	Skorygowany dochód surowy na 1 ha	fr	2126	2429	2851
8	Dochód czysty na 1 ha	fr	244	427	317
9	Dochód społeczno-gospodarczy na 1 ha	fr	1287	1408	1509
	Koszty pracy w %				
10	— dochodu surowego	%	63,1	46,5	61,3
11	— skorygowanego dochodu surowego	%	77,3	73,2	72,2
	Na 1000 fr kosztów pracy ludzkiej przypada				
12	— kosztów pracy sprzężajnej	fr	442	765	790
13	— skorygowanego dochodu surowego	fr	1907	2339	2368
14	— dochodu społeczno-gospodarczego	fr	1156	1357	1249
15	Produkcja gotowa na 1 ha	j.zb.	27,9	22,7	36,6
16	W tym produkcja zwierzęca	j.zb.	23,2	14,4	20,4
17	Prod. zwierzęca w % całej prod.	j.zb.	83	63	56

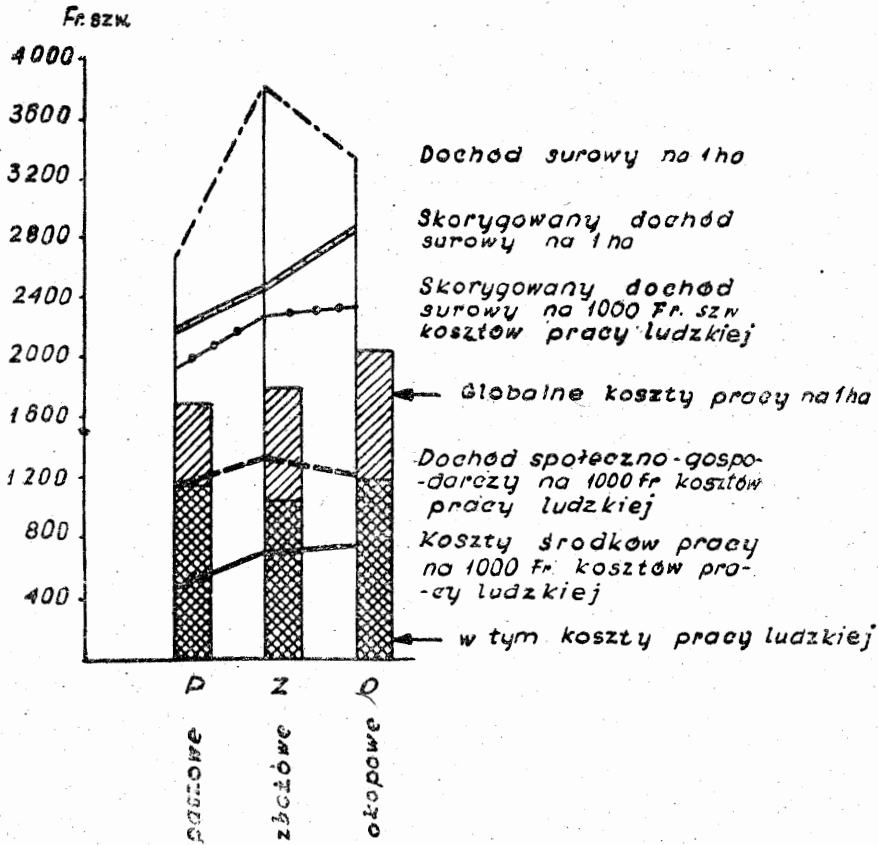
Łączne koszty pracy (p. 1) są najniższe w gospodarstwach pastewnych, a wzrastają dość równomiernie przy przechodzeniu do grup zbożowych i okopowych. Zmienia się natomiast przy tym dość wyraźnie udział kosztu pracy ludzkiej (p. 2, 4) przy przejściu od jednej do grupy drugiej. Jest on najniższy tam, gdzie przeważający rodzaj uprawianych roślin wymaga stosunkowo dużego zastosowania środków pracy (technicznych), co — jak należy się spodziewać — ma miejsce w wypadku zbóż.

Pod względem relacji między kosztami pracy i dochodem surowym można stwierdzić poważną różnicę między gospodarstwami pastewnymi i zbożowymi (p. 10 i 11), natomiast udział kosztów w gospodarstwach okopowych jest prawie równy udziałowi w gospodarstwach pastewnych. Różnicę tę można wyjaśnić w pierwszym rzędzie wy-

sokością dochodu surowego, który — spowodowany tu przede wszystkim przez indywidualne cechy gospodarstw i pomyślnie żniwa w 1955 — osiąga najwyższą wartość w gospodarstwach zbożowych (p. 6).

W tej grupie znajdują się dwa przedsiębiorstwa z dużą produkcją zwierzęcą (trzoda), która wywiera decydujący wpływ na wysokość dochodu surowego. Wspomiane różnice niwelują się znacznie przez zastosowanie zredukowanego dochodu surowego (p. 7), ponieważ obydwie przedsiębiorstwa stosowały do tużu przeważnie pasze kupne. Okazuje się, że przy przejściu od gospodarstw paszowych do zbożowych i okopowych mocniej uwydatnia się wydajność z jednostki powierzchni (skorygowany dochód surowy na 1 ha (p. 13)).

Dochód społeczno-gospodarczy (p. 9) na jednostkę powierzchni daje właści-

Wykres 2. Koszty pracy i produktywność w grupach o różnym systemie użytkowania ziemi

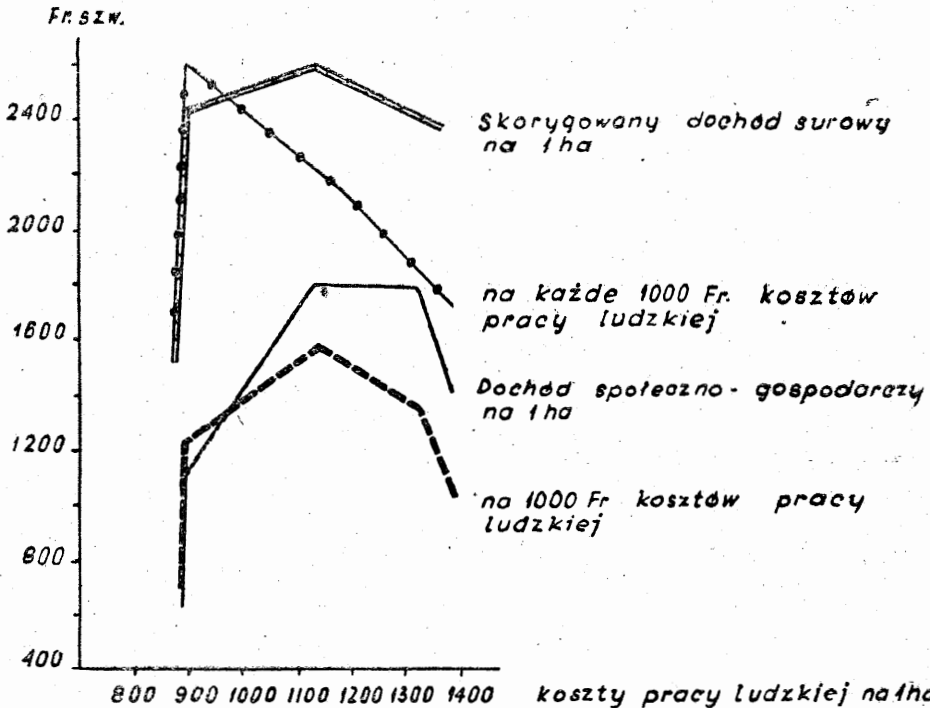
wie taki sam obraz jak i skorygowany dochód surowy. Produktywność pracy netto jest zato w grupie zbożowej najwyższa, co znowu spowodowane jest w poważnym stopniu przez cechy obydwu wspomnianych przedsiębiorstw. Różnice są jednak na ogół nieznaczne.

Wymowna jest wielkość produkcji gotowej, która jak należałoby się spodziewać, osiąga najwyższy poziom w grupie gospodarstw okopowych, przy równocześnie najniższym udziale produkcji zwierzęcej. Odwrotnie, najwyższe osiągnięcie absolutne i względne w produkcji zwierzęcej znajdujemy w grupie gospodarstw pastwanych. Osiągnięcia przedsiębiorstw grupy zbożowej są znowu spowodowane przez obydwie gospodarstwa z hodowlą trzody chlewnej. Wynik tych przedsiębiorstw, wyrażający się w wysokim dochodzie surowym, spowodowany jest wynikiem

produkcji uszlachetnionej, która jednak nie jest rezultatem przerobu własnych pasz gospodarstwa, lecz zakupionych z zewnątrz.

Przy większej liczbie badanych przedsiębiorstw pisze dr Franck można by uchwycić dokładne dane co do optymalnej wysokości wzajemnego układu kosztów pracy. Ponieważ nie jest to tu możliwe, autor ogranicza się do podkreślenia jeszcze jednego momentu. Rozpatrując grupę 5 gospodarstw porównywalnych pod względem systemu użytkowania ziemi wykazuje, że zarówno ekstensywne jak i intensywne zastosowanie pracy ludzkiej może być związane z mniejszą produktywnością, jak na to wskazuje wykres 3.

Przedstawione wyniki 5 przedsiębiorstw zdają się potwierdzać jak pisze autor dociekania Priebe'go i Lüschowa dotyczące optymalnych rozmiarów za-

Wykres 3. Produktywność przy wzrastających kosztach pracy ludzkiej (5 gospodarstw paszowych)

równy kosztów pracy ludzkiej jak i wzajemnego układu łącznych kosztów pracy. Niestety bliżej tego ciekawego zagadnienia autor nie omawia.

Przedstawione przez dra Francka dane wyraźnie pokazują znaczenie intensywności dla wyników przedsiębiorstwa rolnego. Najważniejszą rolę odgrywają przy tym koszty pracy. Przy intensyfikacji przedsiębiorstw rolnych nie cho-

dzi jednak o to, aby możliwie najbardziej ograniczyć lub zastąpić pracę ludzką przez środki pracy. Bardziej istotnym problemem, ze względu na zależność rozmiarów produkcji od ziemi, jest znalezienie optymalnych stosunków między kosztami pracy ludzkiej i kosztami środków pracy.

Opr. Z. Grochowski